

Festtal – Den öppna högskoleundervisningen på Åland 40 år

Bästa studenter, lärare och gäster, det är en stor ära för mig att idag få hålla festtalet till den öppna högskoleverksamheten på Åland som nu fyller fyrtio år. Denna fyrtioåring har, precis som för många andra, spelat en avgörande roll för mig och mitt arbete. Utan Ålands sommaruniversitet och Ålands högskola skulle jag inte ha det arbete och de uppgifter som jag idag med stor glädje ägnar mig åt.

Om vi går tillbaka till tiden före den öppna högskoleundervisningen – för fyrtio år sedan – så borde en sådan som jag ha tagit studentexamen för att kunna göra en akademisk karriär. Men jag, liksom många andra ålänningar, hade vid den tiden bara folkskola och en kortare yrkesutbildning i botten och med en sådan grund var vägen till akademiska studier stängd! Jag saknade det som kallas för formell behörighet.

Begreppet öppen högskola kommer från England där man i början av 1960-talet startade diskussioner om ett *Open university* som en självständig universitetsform. Det främsta motivet till grundandet av Open university tillskrivs en omfattande brist på akademiskt skolade personer. Ytterligare ett motiv var en strävan att underlätta för vuxna som läst fristående kurser att kunna slutföra sina studier och ta ut en examen oavsett var de bodde och detta i kombination med heltidsarbete. På den tiden talade man ofta om den dolda begåvningsreserven, som borde kunna utnyttjas bättre genom ett mindre hårt reglerat universitetssystem.

Även i Finland argumenterade man vid den tiden för en öppen högskola med hänvisning till det som man såg som den dolda begåvningsreserven, men också i relation till en demokratiseringssträvan, där utbildning – även en högre utbildning – skulle göras tillgänglig för en bredare massa.

Öppen högskola – begreppet öppenheten kan ha flera olika betydelser. Det vanligaste var att man öppnade upp akademiska kurser för alla vuxna oavsett deras tidigare skolbakgrund. Öppenhet kom också att betyda att man öppnade upp utbildning geografiskt så att akademiska studier blev tillgängliga även på andra orter än i de traditionella universitetsstäderna. Tidsmässigt kan öppenhet innebära att undervisningen är tillgänglig på olika tider och inte kopplade till heltidsstudier.

På det sättet var sommaruni öppet under det som för de flesta var semestertid och sommarlov. Den öppna högskolan var på motsvarande sätt tillgänglig kvällar och helger. Denna öppenhet har med teknikens hjälp ibland även innefattat en tids- och rumsmässigt helt upplöst undervisning – dvs. distansundervisning i olika former.

För mig som påbörjade mina akademiska studier 1979 var denna mångsidiga öppenhet som sommaruni och Ålands högskola erbjöd en förutsättning för att jag som 27 åring, boende på Åland med två små barn, skulle kunna bedriva akademiska studier. Alternativet, om familjelivet medgivit det, hade varit heltidsstudier i t.ex. Åbo eller i Uppsala – men för sådana studier var jag ju inte behörig!

Den första kursen jag läste var i socialpolitik och rätt snart läste jag min först kurs i pedagogik som sedan skulle bli mitt huvudämne. Kanske finns det en koppling mellan mina studier i pedagogik och socialpolitik och mitt fortsättningsvis brinnande intresse för att göra utbildning, kunskap och lärande tillgängligt för så många som möjligt.

Efter det att jag under ca åtta år hade läst mängder av olika kurser framstod tanken på en akademisk examen allt mera rimlig. Brittmari Wikström som då redan personifierade Ålands högskola och sommaruni – var alltid mån om att försöka ”beställa” sådana kurser som vi som pluggat under en längre tid framställde önskemål om. Genom våra önskemål arrangerades t.ex. cum laude studier – ämnesstudier – både i socialpolitik och i pedagogik. Detta innebar att det var möjligt att läsa ämnen som på sikt skulle kunna kombineras till en examen.

Att erbjuda kurser och studier på högre nivåer har genom tiderna varit en av den öppna högskolans utmaningar. Inom några ämnen och med några speciallösningar har det varit möjligt att läsa till en fullständig akademisk examen på Åland. Här kan jag personligen se intressanta utmaningar för den samverkan mellan yrkeshögskoleutbildningen och Öppna högskolan som Högskolan på Åland idag möjliggör.

När väl tanken om en examen tagit form så uppstod frågan om studieort. Med pedagogik som huvudämne var Vasa väldigt långt borta för en heltidsarbetande småbarnsmamma medan det däremot var möjligt att åka till Uppsala över dagen. Men hur skulle nu det finska öppna högskolesystemet stå sig i kvalitet och hur skulle min bristande formella behörighet hanteras? Ålands högskola hade inte några skrivna avtal för hur deras studerande skulle kunna slutföra en examen och i Sverige fanns och finns ingen motsvarighet till vår öppna högskola.

Det var såldes endast med hänvisning till den nordiska överenskommelsen, att en person som är behörig i ett nordiskt land också ska räknas som behörig i ett annat nordiskt land, som jag 1987, efter viss byråkratiska vändor, kunde få mina öppna högskolekurser om ca 140 studieveckor (med den tidens poängräkning), ekvivalerade vid Uppsala universitet.

Jag vet att det är flera efter mig som har använt detta nordiska avtal för att slutföra sina studier i Sverige. Sammantaget är vi flera studerande som har nästan hela vår grundutbildning från sommaruni/Ålands högskola. Högskolan har därmed gjort det möjligt för flera personer som saknat formell behörighet att läsa hemma på Åland i en sådan omfattning att det sedan varit görligt att ta ut en examen vid någon annan högskola. För min del behövde jag endast läsa motsvarande en termin för att få min filosofie kandidatexamen i pedagogik 1991.

Men det har inte bara handlat om att studierna ska vara möjliga att genomföra för ofta heltidsarbetande vuxna. Kanske har den öppna högskolan haft en större och mera betydelsefull roll i att avdramatisera akademiska studier. Kurskatalogen, som tidigare damp ner i allas brevlådor på samma sätt som Medis-katalogen, lockade med sina kurser och behörighetsfrågan framstod inte som något oöverkomligt. Man kunde läsa av intresse och klarade man sina kurser kunde man ju läsa flera ... I Finland är det bara Åland och Joensuu som, åtminstone till och med 1990-talet, förverkligat ambitionen att i en större omfattning rekrytera den del av befolkningen som saknade formell behörighet för universitetsstudier. På många andra orter har det främst varit akademiker och reguljära högskolestuderande som deltagit i det öppna högskolesystemet.

När jag skrev min C-uppsats i Uppsala valde jag att skriva om just Ålands högskola och den grupp studerande som jag själv representerade – de formellt obehöriga. Uppsatsen, som bygger på djupintervjuer med nio deltagare, heter *Att bedriva akademiska studier utan formell behörighet*. Av intervjuerna framkom att jag inte alls var ensam med min upplevelse av att helt nya möjligheter hade öppnats tack vare sommaruni och Ålands högskola. Flera av dem jag intervjuade gav också uttryck för att de börjat av nyfikenhet och att de inte trodde att det skulle vara möjligt att omsätta det många gånger nästan maniska fritidsintresse till en examen och kanske helt andra arbetsuppgifter.

Ålands sommaruniversitet och Ålands högskola har således varit min språngbräda in i en akademisk karriär som universitetslärare, forskare och nu professor. Med mina akademiska studier i botten har jag också varit med att bygga upp ett akademiskt småföretag här på Åland.

Det finns idag ca 150 personer med Ålandsanknytning som är forskarutbildade eller doktorander vid olika lärosäten runt om i världen – en del av dessa arbetar och/eller är bosatta på Åland. Periodvis är många av dessa åländska akademiker här och en del medverkar i eller har medverkat i den öppna högskoleundervisningen på Åland. Dessa lärare är, tror jag, av speciellt värde för åländska studerande. När jag, t.ex. påbörjade mina akademiska studier – speciellt vid sommaruni – fann jag det mycket givande och inspirerande att flera av mina lärare var ålänningar som ställde upp och höll kurser på hemmaplan. Jag läste t.ex. cum laude i pedagogik för professor Jarl Stormbom, sociologi för professor Erland Eklund och religionsvetenskap för professor Nils G Holm. Det gav utbildningen en extra dimension.

Jag tror att denna grupp Ålandsanknutna akademiker i högre utsträckning skulle kunna tas tillvara men frågan är hur öppna högskolan kan arbeta för att denna intellektuella resurs skulle kunna användas. Även om det har skett satsningar på forskning inom Högskolan har Åland ännu en bra bit att gå för att vi ska kunna säga att vi har en välutbyggd forskning och en akademisk miljö. I dagsläget kan man säga att det finns små öar och skär där en forskningsbaserad kunskapsutveckling och undervisning tar form. Det finns således både personer

och miljöer som bör tas tillvara och ges förutsättningar att expandera och utvecklas.

Att jag, med start i några enstaka kurser i pedagogik vid sommaruni och Ålands högskola, idag innehar en professur vid Högskolan i Bergen, med uppdrag att bygga upp deras pedagogiska och didaktiska forskning så att de i en snar framtid kan anhålla om att bli ett professionsuniversitet med rätt till egen forskarutbildning, ser jag som ett både hedrande och utmanade uppdrag. Jag tror också att Åland, så här på tröskeln till kunskapssamhället, behöver satsa på att bygga upp starka forskningsmiljöer för våra professionsutbildningar – speciellt om vi framöver behöver utveckla t.ex. kaptens- och sjukskötarutbildningen på masternivå. Den öppna högskoleverksamheten vid Högskolan på Åland skulle i detta sammanhang kunna utgöra ett nav med sina upparbetade kontakter och relationer. Kanske är det dags för den fyrtiåring vi firar idag att den tillsammans med yrkeshögskoleutbildningen blir en aktiv part i olika kunskapsutvecklande miljöer.

Högskolan på Åland har goda förutsättningar att, i samverkan med andra lärosäten och med relativt enkla kombinationer av nuvarande yrkeshögskoleutbildningar och den öppna högskolan, satsa på nya kombinationer som skulle kunna utgöra attraktiva studiegångar för både åländska och andra ungdomar. Ett exempel på en sådan kombinationsutbildning skulle kunna utgöra en nordisk lärarutbildning – kanske till och med på masternivå.

Framför allt vill jag betona vikten av att den öppna högskoleundervisningen på Åland inte blir ett köp- och säljssystem, som vi ser många exempel på runt om i världen – Åland behöver en verksamhet som kan ta sig an utmaningar av kunskapsbyggande karaktär och siktet borde snarare ligga på kvalificering av uppdragen.

Jag vill avsluta detta tal med att återge hur Open university i England beskriver sin vision:

The Open University is open to people, places, methods and ideas.

It promotes educational opportunity and social justice by providing high-quality university education to all who wish to realise their ambitions and fulfil their potential.

Through academic research, pedagogic innovation and collaborative partnership it seeks to be a world leader in the design, content and delivery of supported open and distance learning (<http://www.open.ac.uk/about/ou/p2.shtml>).

Grattis! till fyrtio betydelsefulla år önskar jag den öppna högskolan och framför allt dess eldsjäl Brittmari.

Inger Eriksson,
docent i didaktik vid Stockholms universitet &
professor i pedagogik vid Högskolan i Bergen